

Резюме

Рагимов К. А. Право человека на жизнь в системе нормативных правовых актов Азербайджанской Республики.

Статья посвящена исследованию правового регулирования права человека на жизнь в системе нормативных правовых актов Азербайджанской Республики в аспекте определения иерархии уровня соответствующих актов, закрепляющих указанное право, и изучения теоретических вопросов относительно возможности его ограничения.

Ключевые слова: право человека на жизнь, Конституция Азербайджанской Республики, ограничение права, система нормативных правовых актов, Милли Меджлис Азербайджанской Республики.

Summary

Ragimov K. The human right to life in the system of legal acts of the Republic of Azerbaijan.

The article is devoted to legal regulation of the right to life in the system of legal acts of the Republic of Azerbaijan in the aspect of determining the hierarchy level of the relevant acts fixing the right, and explore theoretical questions about possible limitations.

Key words: the human right to life, the Constitution of the Republic of Azerbaijan, limitation of rights, the system of legal acts of the Milli Majlis of the Republic of Azerbaijan.

УДК 342.7

О. О. СПОДИНСЬКИЙ

Олександр Олександрович Сподинський, аспірант Національної академії внутрішніх справ

ПРОБЛЕМА ПОДВІЙНОГО ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ: ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

Громадянство є виявом суверенітету, демократії та дотримання прав і свобод людини кожної держави світу. Відповідно до того, як будуть врегульовуватись питання громадянства в країні, залежить її подальший розвиток, оскільки фізична особа перебуває в постійному політико-правовому зв'язку з державою, згідно з цим на неї покладаються певні права та обов'язки.

Окремо зазначимо, що окремі питання подвійного та множинного громадянства досліджувалися на рівні таких дисертаційних робіт: Журавка О.В. «Міжнародно-правова характеристика інституту громадянства» (1999), Шкумбатюк К.Л. «Державна політика України у сфері громадянства в контексті європейської інтеграції» (2004), Бедрія Р. Б. «Громадянство України: конституційно-правові основи» (2005), Суржинського М. І. «Громадянство України як конституційно-правовий інститут» (2009), Подими Я. В. «Конституційно-правові принципи громадянства України» (2010), Великоречанін П. О. «Множинне громадянство: конституційно-правове дослідження» (2015), Кулабахова О. В. «Інститут громадянства Європейського Союзу (загальнотеоретичне дослідження)» (2016).

Саме тому однією з провідних тенденцій розвитку сучасного конституційного права є посилення інтеграційних процесів, що спонукає до порівняльно-правових досліджень взаємовідносин між державою і особою. Сюди належать і питання громадянства. Це зумовлено тим, що сфера взаємовідносин «особа – держава» завжди займає центральне місце серед всіх інших правових питань, урегулювання яких значною мірою впливає на інші сфери державно-суспільного життя¹.

Громадянство України – це стійкій, необмежений у просторі правовий зв'язок фізичної особи з Українською державою, заснований на юридичному визнанні державою цієї особи громадянином України, внаслідок чого особа й держава набувають взаємних прав і обов'язків в обсязі, передбаченому Конституцією та законами України².

Слід зазначити, що окремою ознакою зв'язку громадянства є його просторова стійкість, яка проявляється у тому, що громадянство не переривається, не припиняється при перебуванні громадянина за кордонами нашої держави або ж на території інших держав. Такі обставини не позбавляють особу громадянства, не припиняють його, не змінюють правомочності громадянина, вони не зникають та юридично не змінюються. Водночас вони змінюють його фактичні можливості, зокрема, з одного боку, вони звужуються, оскільки особа не може повноцінно користуватись усім колом прав громадянина своєї країни, що зумовлено самим перебуванням не на території держави громадянства, з іншого боку, активізуються ті правомочності громадянина, які не можуть бути активними під час перебування особи на території держави громадянства.

Ми поділяємо думку, що становлення інституту громадянства нерозривно пов'язано з формуванням новітньої української державності. Паралельно відбувається і розвиток множинного громадянства, що не можна не враховувати як конституційно-правові реалії сучасної України³.

Беручи до уваги сучасні тенденції розвитку України як правової держави в контексті набуття та припинення фізичними особами громадянства нашої держави, гостро постає проблема вирішення подвійного громадянства в Україні, шляхів виявлення вказаного факту та подальшого його вирішення.

Найвищий нормативно-правовий акт нашої держави – Конституція України, зазначає: «В Україні існує єдине громадянство. Підстави набуття і припинення громадянства України визначаються законом»⁴.

З моменту прийняття Конституції України встановлення принципу єдиного громадянства в Україні зумовлює однакове розуміння кожною людиною своєї причетності до долі незалежної держави – України. Важливим є те, що зникло підґрунтя політичних і юридичних колізій, які існують у тих державах, де конституціями і законами визнається інститут подвійного громадянства, наприклад США, Канада, Іспанія, Швейцарія та ін. Такий інститут породжує дуже велику кількість суперечностей, законодавчих неузгоджень внаслідок неоднакового обсягу прав і свобод, якими біпатриди (тобто особи з подвійним громадянством) можуть реально користуватися за місцем мешкання, і тими, за яким вони мають право отримувати захист відповідно до правопорядку, що діє на їхній етнічній батьківщині, громадянами якої вони також визнаються. Керуючись такими принципами, у практиці міждержавних відносин склалась тенденція уникати застосування інституту подвійного громадянства, а користуватися ним тільки на основі двосторонніх угод⁵.

Відповідно до цього в Законі України «Про громадянство» у п. 1 ст. 19 визначено одну з підстав втрати громадянства України, а саме: добровільне набуття громадянином України громадянства іншої держави, якщо на момент такого набуття він досяг повноліття⁶. Вказана підстава і зумовлює принцип єдиного громадянства в Україні, метою якого є уникнення біпатризму в державі.

Хоча Європейська Конвенція про громадянство 1997 р. вимагає від держав гарантувати набуття дітьми громадянства обох з батьків і легітимує, таким чином, головну причину виникнення множинного громадянства. Стаття 15 особливо підкреслює, що Конвенція не обмежує право країн, які приєдналися, дозволяти чи запобігати громадянству в інших випадках і відбиває той факт, що множинне громадянство є допущеним в ряді держав Європи, в той час як інші намагаються його уникнути.

Проте на даний час в Україні існує проблема щодо виявлення випадків подвійного громадянства, адже на сьогодні в нашій державі немає чіткого законодавчо врегульованого механізму виявлення вказаних випадків.

Як приклад, можна навести інформацію з прикордонних районів нашої країни, зокрема тих, які межують з такими країнами, як Молдова, Румунія та Угорщина, де за неофіційними даними більше половини громадян України є біпатридами, тобто особами з подвійним громадянством, які крім українського громадянства використовують громадянство тієї країни, з якою межує територія України.

Все це зумовлює політичну, соціальну та економічну напруженість в нашій державі, адже люди, які перебувають у вказаному правовому статусі, неповною мірою здатні усвідомлювати свої обов'язки як громадянина України, оскільки дана особа у разі виникнення будь-якого виду державної нестабільності може в будь-який момент переїхати через кордон та стверджувати, що будь-якого відношення до України не має, оскільки є громадянином іншої держави.

Саме тому шляхи виявлення та вирішення проблеми подвійного громадянства в Україні набувають особливого важливого значення, і це стосується не лише тих осіб, які проживають в прикордонних районах держави, а й осіб, які перебувають на територіях тимчасово не підконтрольних нашій державі, зокрема самопроголошених: Луганській Народній Республіці та Донецькій Народній Республіці. Адже особи, які виявили бажання залишитися на вказаних територіях, набули громадянства самопроголошених республік та також є біпатридами, але в свою чергу користуються правами як України, так і правами іншого отриманого громадянства. У зв'язку з цим постає питання позбавлення громадянства України таких осіб за здійснення підривної діяльності проти основ національної безпеки України, тобто непряме пособництво сепаратизму та тероризму. Адже люди, які вчиняють вказані дії, хоч і не прямим чином, проте опосередковано надають допомогу у здійсненні вказаної діяльності, адже згідні з тією політичною та правовою політикою, яка відбувається на території їхнього місця проживання.

На сьогодні законодавство України щодо громадянства необхідно змінювати. Воно повинно мати на меті скорочення випадків біпатризму (подвійного громадянства). Зокрема, нашою державою було укладено численні міжнародні договори з цього приводу. Одним із прикладів є Договір між Україною та Республікою Узбекистан про запобігання виникненню випадків подвійного громадянства, підписаний 15 грудня 1996 р. та ратифікований 13 липня 1999 року⁷.

У ст. 2 Закону України «Про громадянство України» записано: «Якщо громадянин України набув громадянство (підданство) іншої держави або держав, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України. Якщо іноземець набув громадянство України, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України».

Проте не слід це розцінювати як заборону подвійного громадянства, оскільки втрата громадянства України відбувається не автоматично з набуттям громадянства іншої держави, а виключно з дня видачі Указу Президента України про припинення громадянства щодо певної особи. Навіть якщо громадянин України набув громадянство іншої держави або держав, то не позбавляється при цьому українського громадянства і в правових відносинах з Україною надалі визнається лише громадянином України.

Отже, наявність за громадянином України подвійного громадянства не визнається. Особа, що має подвійне громадянство, перебуваючи на території однієї з держав, у громадянстві якої вона перебуває, як правило, не може посилається на свої зобов'язання стосовно іншої держави. Кожна держава, у громадянстві якої перебуває біпатрид, має право вважати його своїм громадянином і вимагати від нього виконання відповідних обов'язків⁸.

Для нас є очевидним те, що Україні необхідно терміново розробити і впровадити дієвий механізм щодо виявлення та вирішення питання подвійного громадянства, використовуючи світову та загальноєвропейську практику у вирішенні вказаної проблеми. Одним із шляхів цього є закріплення в Україні на законодавчому рівні інституту позбавлення громадянства особи або ж його втрати.

Щодо втрати громадянства – це припинення громадянства за чітко визначеними в законі підставами, що відповідають загальноновизнаним правам і свободам людини у демократичному суспільстві.

З приводу «позбавлення громадянства» зазначимо, що цей термін має два значення: перше – безпідставне позбавлення громадянства, яке несумісне із сучасним уявленням про правову, демократичну державу, а друге – позбавлення громадянства за чітко визначеними в законі підставами, які відповідають загальноновизнаним правам і свободам людини в демократичному суспільстві, тобто втрата громадянства за законом⁹.

Відповідно до міжнародних нормативно-правових актів, зокрема Загальної декларації прав людини (п. 2 ст. 15) та Європейської конвенції про громадянство (п. с) ст. 4), заборона позбавлення громадянства не є абсолютною, забороняється тільки безпідставне позбавлення громадянства.

Під заборону позбавлення громадянства, закріпленого в ч. 1 ст. 25 Конституції України, розуміють виключно заборону безпідставного (довільного) позбавлення громадянства.

У 2016 р. Національні збори Франції конституційно узаконили позбавлення громадянства засуджених за тероризм.

Запровадження системи позбавлення громадянства або прав, пов'язаних з громадянством, відтепер застосовується до всіх французьких громадян, незалежно від того, французьке або натуралізоване, чи одно-, дво- та багатонаціональні. Раніше це було можливо лише щодо засуджених, які мали подвійне громадянство і при цьому французький паспорт вони отримали не за народженням.

Згідно з висновком Європейської комісії за демократію через право «Венеціанська комісія» щодо згаданих поправок, внесених до Конституції Франції, введення системи позбавлення громадянства чи прав, що надаються громадянством, саме по собі не порушує міжнародних стандартів. При цьому у висновку також містилася рекомендація, щоб у Конституції Франції було зазначено, що позбавлення громадянства – це «додаткове покарання», яке, відповідно, має застосовуватися у кримінальних справах на індивідуальній основі в результаті справедливого судового розгляду¹⁰.

Окрім цього, в п. 4 ст. 21 Закону Республіки Узбекистан «Про громадянство Республіки Узбекистан» зазначено, що особа втрачає громадянство Узбекистану в разі, якщо ця особа спричинила значну шкоду інтересам суспільства чи держави, займалась діяльністю на користь іншої держави або вчинила злочини проти миру та безпеки¹¹.

Також, як правовий прецедент, можемо навести рішення Європейського Суду з прав людини від 21 червня 2016 р. щодо справи № 76136/12 «Рамадан проти Мальти», де пана Л. Рамадана було примусово позбавлено мальтійського громадянства¹². ЄСПЛ постановив у справі, що позбавлення людини громадянства не є порушенням Європейської конвенції з прав людини. Таким чином, рішення у цій справі «стало першою справою ЄСПЛ стосовно позбавлення громадянства».

Отже, за результатом аналізу законодавства окремих країни, рішень авторитетних міжнародних інституцій ми дійшли висновку, що інститут позбавлення громадянства в Україні повинен бути впроваджений у правове життя України, оскільки подвійне громадянство порушує оптимальний зв'язок між людиною та державою, призводить до нечіткості та суперечностей у визначенні правового статусу осіб із подвійним громадянством та до конфліктів у міждержавних відносинах. У зв'язку із чим наша держава за допомогою внутрішньодержавних, а також міжнародно-правових засобів повинна унеможливити факт отримання подвійного громадянства громадянами України, спираючись на те, що це призводить до негативних правових наслідків та загрози цілісності й національній безпеці нашої держави.

Тому наявність єдиного громадянства в Україні є запорукою існування міцного правового зв'язку людини з державою, що зумовлено сукупністю їх взаємних прав, обов'язків і відповідальності. Такий зв'язок ґрунтується на визначеній державою наявності в людини, яка проживає в Україні, основних прав і свобод, гарантує повагу до гідності громадянина, що регулюється законом відповідно до міжнародно-правових актів.

¹ Суржинський М. І. Поняття громадянства та конституційне регулювання його основних засад у пострадянських державах (порівняльний аналіз) / М. І. Суржинський // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 3. – С. 93.

² Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К.: Укр. енцикл., 1998. – Т. 1: А–Г. – С. 73.

³ Великоречанін П. О. Множинне громадянство: конституційно-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / П. О. Великоречанін; Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса, 2015. – С. 1.

⁴ Конституція України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

⁵ Толкачова І. Конституційний принцип єдиного громадянства / І. Толкачова // Юридичний журнал «Право України». – 2009. – № 9. – С. 196–197.

⁶ Про громадянство: Закон України від 18 січня 2001 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>

⁷ Науково-практичний коментар Закону України «Про громадянство України». – К., 2002. – 251 с.

⁸ Бусол О. Подвійне громадянство / О. Бусол : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1453:gromadyanstvo&catid=8&Itemid=350

⁹ Суржинський М. І. Громадянство України як конституційно-правовий інститут : автореф. дис. ...канд. юрид. наук / М. І. Суржинський; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2009. – С. 11.

¹⁰ Venice Commission: improve the framework of the constitutional reform in France in order to comply fully with European standards : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=DC-Pr046\(2016\)&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=DC&BackColorInternet=F5CA75&BackColorIntranet=F5CA75&BackColorLogged=A9BACE&direct=true](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&Ref=DC-Pr046(2016)&Language=lanEnglish&Ver=original&Site=DC&BackColorInternet=F5CA75&BackColorIntranet=F5CA75&BackColorLogged=A9BACE&direct=true)

¹¹ О гражданстве республики Узбекистан : Закон Республики Узбекистан от 2 июля 1992 г. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lex.uz/pages/GetAct.aspx?lact_id=4880

¹² Рішення Європейського Суду з прав людини від 21 червня 2016 р. щодо справи № 76136/12 «Рамадан проти Мальти» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appno%22:%5B%2276136/12%22%5D,%22itemid%22:%5B%22002-11223%22%5D%7D>

Резюме

Сподинський О. О. Проблема подвійного громадянства в Україні: шляхи її вирішення.

У статті розглядається поняття громадянства, аналізується процес становлення подвійного громадянства, розкриваються останні світові тенденції щодо запровадження інституту позбавлення громадянства. Окрім цього, запропоновано шляхи вирішення питання існування подвійного громадянства в Україні.

Ключові слова: громадянство, правовий зв'язок, подвійне громадянство, позбавлення громадянства.

Резюме

Сподинский А. А. Проблема двойного гражданства в Украине: пути ее решения.

В статье рассматривается понятие гражданства, анализируется процесс становления двойного гражданства, раскрываются последние мировые тенденции относительно внедрения института лишения гражданства. Кроме этого, предложены пути решения вопроса существования двойного гражданства в Украине.

Ключевые слова: гражданство, правовая связь, двойное гражданство, лишение гражданства.

Summary

Spodynski A. The problem of dual citizenship is in Ukraine: ways of its decision.

The concept of citizenship is examined in the article, becoming dual citizenship is analysed, the last world tendencies open up in relation to introduction of institute of revocation of citizenship. Except for it, offered ways of decision of question of existence of dual citizenship in Ukraine.

Key words: citizenship, legal bond, dual citizenship, revocation of citizenship.